Turkish Studies *- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 9/9 Summer 2014, p. 923-943, ANKARA-TURKEY

MEHMED FENNÎ VE *TUHFETÜ'L-İHVÂN* İSİMLİ ŞÜKÛFE-NÂMESİ*

*Fatih SONA***

ÖZET

Şükûfe-nâmeler, çiçekler ve çiçek yetiştirenler hakkında bilgi veren eserlerdir. Bu eserlerde Osmanlı çiçek kültürü hakkında bilgilere ulaşabiliriz. Çiçek sevgisi Osmanlılar'da yaygın bir heves olmuştur. Çiçek bir ticaret malı değil, bir gönül işidir. Çiçek yetiştiren insanlar, yetiştirdikleri çiçeklerinin adlarıyla nam kazanmışlardır. Bu çiçeklerden birisi de lâledir. Lâle, soğanlı ve otsu bir bitkinin adıdır. Çiçekleri bir sap üzerinde olup, kırmızı, sarı ve beyaz renkli olabilir. Bazı dönemler lâle merakı çok artmıştır. İstanbul'daki lâle merakı arttıkça, imparatorluğun çeşitli yerlerinden ve diğer ülkelerden bu şehre lâle tohumları getirilmiştir. Girit Adası'ndan dahi İstanbul'a lâle getirilmiştir.

Çiçek meraklılarından biri Fennî Mehmed Çelebi'dir. Mehmed Fennî bazı kaynaklara göre M. 1708'de, bazı kaynaklara göre ise M. 1715 tarihinde vefat etmiş, Rumelihisarı'ndaki Kayalar Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mehmed Fennî'nin eserlerinden biri *Tuhfetü'l-İhvân* isimli şükûfe-nâmesidir. Şair, aynı zamanda iyi bir çiçek yetiştiricisidir. Bu eseri yazmaya İbrahim Hanzâde Mehmed Bey'in teşvikiyle başlamıştır. Şair, bu eserinde o dönemdeki bazı çiçeklerin değerleri hakkında bilgi vermektedir. Lâle ve özellikle Girit lâlesi çok değerlidir. Eserde, o dönemdeki lâle yetiştiricilerinin adlarını buluyoruz. Mehmed Bey, Rüştü Efendi, Habib Bey, Himmet Efendi, Hacı Ahmed, Yıldız Çelebi bunlardan bazılarıdır. Ayrıca eserde o dönemdeki bazı lâlelerin isimleri de yer alır. Bî-mânend, semen-sîmâ, müsellem-i âlem, mihr-i münîr, la'l-i bedahşî, mülûkî ve nâdir bunlardan birkaçıdır. Bu makalede Fennî Mehmed Çelebi'nin *Tuhfetü'l-İhvân*'ın içeriği verilmiş ve tanıtılmış, ardından eserin tenkitli metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şükûfe-nâme, Mehmed Fennî, lâle, lâle isimleri.

---

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: fatihsona@yahoo.com

MEHMED FENNÎ AND HIS WORK NAMED *TUHFETÜ'L-IHVÂN* AS FLOWER BOOK

ABSTRACT

Flower books are the works which provide information about flowers and people who raise flowers. In these works, we can get information about Ottoman flower culture. The love of flower was widespread passion in Ottoman life. Flowers were not a commercial thing, but a matter of heart. The people who raise flowers gained reputation for the names of their flowers. One of these flowers is tulip. The tulip is the name of oniony and herbaceous plant. His flowers are on stamp and it can be red, yellow and white. The interest in tulip increase remarkably. As the interest in tulip in Istanbul increased, tulips seeds were brought to that city from different places of the empire and the other countries. Tulips were brought to Istanbul even from the island of Crete.

One of those who are keen on flowers is Fennî Mehmed Çelebi. According to some sources, Mehmed Fennî died in 1708; according to some others he died in 1715. He was buried in Kayalar graveyard in Rumelihisar. One of Mehmed Fennî's works is a şükûfe-nâme named *Tuhfetü'l-Ihvân*. The poet is also a good flower cultivator. The poet started to write this work with the support of İbrahim Hanzâde Mehmed Bey and he wrote a book about tulips. In this work, the poet provides information about some flowers in that terms. The tulip and especially the Crete tulip was so valuable. We can find the names of the people who raised tulip in the book. Some of these are Mehmed Bey, Rüştü Efendi, Habib Bey, Himmet Efendi, Hacı Ahmet, Yıldız Çelebi. Besides we can find the names of some tulips in the work. Some of these are bî-mânend, semen-sîmâ, müsellem-i âlem, mihr-i münîr, la'l-i bedahşî, mülûkî and nâdir. In this articles, Fennî Mehmed's work *Tuhfetü'l-Ihvân* was given the content and introduced then the critical text was given.

Key Works: Flower book, Mehmed Fennî, tulip, tulip names.

Çiçek sevgisi ve merakı Osmanlılar'da yaygın bir tutku hâline gelmiştir. Bunu onların hayatlarında bulmak mümkündür. Evlerinde, bahçelerinde, türkülerinde, şiirlerinde kısaca hayatlarında görürüz. Çiçek bir ticaret malı değil, bir sevda işi olmuştur. Çiçeklerle ilgili kitaplarda yer tutan yüzlerce adın ne iş yaptıklarına baktığımız zaman her türlü meslekten insanları görürüz. Bu çiçekleri yetiştiren insanlar, yetiştirdikleri çiçeklerinin adlarıyla ün kazanmışlardır (Gökyay 2002: 55).

Şükûfe kelime anlamı olarak çiçek anlamına gelir, şükûfe-nâmeler ise çiçekler ve onları yetiştirenler hakkında bilgi veren eserlerdir. Mecmua ve risâle olarak düzenlenen bu eserlerin ortak özelliği çiçekler ve onları yetiştirenler hakkında bize bilgi vermesidir. Bu konudaki eserlerden bazıları şunlardır (Ayverdi 2006: 12-13; Önal 2009:914-5) :

1.Netâyicü'l-Ezhâr, Mehmed bin Ahmedü'l-Ubeydî

2.Gonce-i Lâlezâr-ı Bâğ-ı Kadîm, Mehmed Remzi Efendi

3.Defter-i Lâlezâr-ı İstanbul

4.Lâlezâr-ı İbrâhim, Reisü'l-küttâb Üçanbarlı Mehmed Efendi

5. Mîzânü'l-Ezhâr, Şeyh Mehmed Lâlezârî

6. Şükûfe-nâme, Abdullah bin Mehmed Efendi

7. Risâle-i Esâmi-i Lâle, Ahmed Kâmil Efendi

8. Şükûfe-nâme, Urfalı Ademî Efendi

9. Takvîmü'l-Kibâr ve Miyârü'l Ezhâr, Tabîb Mehmed Aşkî Efendi

10. Risâle-i Takvîm-i Lâle. Tabîb Mehmed Aşkî Efendi[1]

11. Şükûfe-nâme, Alî Çelebi.[2]

Klasik Türk şiirinde en çok dikkat çeken çiçek güldür. Gülden sonra ise Divan şairlerinin en çok kullandıkları çiçekse lâledir (Bayram 2007: 217). Lâle, soğanlı ve otsu bir bitkinin adıdır. Çiçekleri bir sap üzerinde olup, kırmızı, sarı ve beyaz renkli olabilir. Gerçek vatanının Orta Asya olduğu sanılmaktadır. Beş bin çeşidi bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir (Baytop, Kurnaz 2003: 79). Bazı dönemler lâle merakı çok artmıştır. İstanbul'daki lâle merakı arttıkça, imparatorluğun muhtelif köşelerinden ve diğer memleketlerden bu şehre lâle tohumları getirilmiş, Girit Adası'ndan dahi İstanbul'a lâle getirilmişti. Hatta bir zamanlar Girit lâlesi İstanbul'da kıymet kazanmış ve herkes Girit cinsinden lâle sâhibi olmak hevesine düşmüştür (Aktepe 1953: 89).

Lâlenin yetiştirilmesinde zevk erbâbı çok ince düşünürdü. Onun ayıp ve kusurdan uzak olması gerekirdi. Her lâleye rengine göre şairâne isimler konur, şiirler söylenirdi. Lâle sohbetleri, edebî bir zevk ile geçerdi (Hakverdioğlu 2008:475). Bu çiçek meraklılarından biri de Fennî mahlaslı Mehmed Çelebi'dir. Asıl adı Mehmed'dir.[3] Sadrazam Avlonyalı Ayas Paşa torunlarındandır. İstanbul'da doğmuştur. *"İsmi Mehmed'dir. Avlonyalı Sadr-ı A'zam Ayas Paşa ahfâdındandır. İstanbul'da tevellüd ve hezâr-fen bir şâ'ir-i nâzük-sühan olmagla Fennî mahlasını ihtiyâr eylemişdir."* (Mehmed Siraceddin 1994: 101).

Mehmed Fennî, İstanbul'da bulunan Cihângiri Hasan Efendi'nin etkisiyle Halveti tarikatına girdi. Daha sonra Bursa Mevlevîhânesi şeyhi Sâlih Dede'ye intisap ederek Mevlevî oldu. *"Âgâz-ı hâlinde şehr-i Kostantıniyye'de şeyh-i hakîkat-âgâh veliyy-i bî-iştibâh aktâr-ı cihânda nâmı cihân-gîr ve miyân-ı meşâyih-i kirâmda kerâmât-ı bâhire ile 'arîf ü şehîr olan kutbü'l-ârifîn ve zahrü'l-vâsılîn meşâyih-i ulü'l-ihtirâmın bülendi Cihân-gîr Şeyhi Hasan Efendi merhûmdan münîb ve vâfir zamân ol zât-ı 'âlîye hidmet etmek nâsîb olup ba'dehû Burusa'da Mevlevî-hâne şeyhi zübde-i sulehâ melce-i fukarâ Sâlih Dede Efendi'ye bir zamân tereddüd edip anlardan dahı mecâz ve enfâs-ı tayyibelerinden bûy-âşinâ-yı dimâg-ı imtiyâz oldu."* (Sâlim 2005: 562).

Sonra *Âdem* Dede'ye intisap etti, bazı makamlara ulaştı ve sonunda Seyyid Halil Ruhavî'nin teveccühüne mazhar oldu. *"Andan Âdem Dede Efendi'ye intisâb ile kat-ı makâmât-ı*

[1] Mehmed Aşkî, eserine Allah'a hamd ve peygambere övgü ile başlar. Lâleyi ve Sultan Selim'i övdükten sonra iyi bir lâlenin ve kusurlu gözüken lâlenin özelliklerini verir. Sonra ise 307 lâlenin ismini, sâhiplerini ve özelliklerini bir tablo şeklinde anlatır (Yılmaz 2000: 81-127).

[2] Alî Çelebi'nin şükûfe-nâmesinde toplam olarak 29 çiçeğin tavsifi bulunmaktadır. Bu eserde kadehî, lâle, sünbül ve gül çeşitlerinden bahsedilmiştir. Alî Çelebi ayrıca eserini beyitlerle süslemiştir (Keskin 2011: 282-3).

[3] Bu dönemde Mustafa Fenni adlı 1745'te vefat etmiş, divan sâhibi başka bir şair daha vardır (Öztoprak: 2005: 12). Bu dönemde *Sâhil-nâme* isimli, Galata'dan başlamak üzere Boğaziçi'nin iki yakasındaki sâhil beldelerinin işlendiği bir mesnevi vardır. Fevziye A. Tansel, bu sâhil-nâmenin hangi Fennî tarafından yazıldığının ihtilaflı olmasına rağmen Mehmed Fennî tarafından yazılmış olması gerektiğini söylemiştir (Tansel 1976: 331-346). Ancak Nihat Öztoprak bu sâhil-nâmenin Mustafa Fennî tarafından yazıldığını ifade etmektedir (Öztoprak: 2005: 11-27).

*âliyyeye pâ-nihâde- i şitâb ve nihâyet Seyyid Halil Ruhâvî'nin teveccüh-i iksîr-i mürşidâneleriyle kâm-yâb olmuşdur." (*Mehmed Siraceddin 1994: 101).

Köprülü Fâzıl Ahmet Paşa'ya yazdığı kasidenin beğenilmesi üzerine kendisine câize olarak Cizye kitâbeti makamı verilmiştir. *"Köprülü-zâdeye bir kasîde verip ber-vech-i te'bîd menâsıb-ı hâcegân-ı dîvân-ı bülend-erkândan cizye mukâbelesi kitâbeti ihsân olundu."* (Esrar Dede 2000: 416-7).

Fâzıl Ahmet Paşa'nın vesilesiyle dönemin pâdişâhı IV. Mehmed'in sohbetlerinde bulundu. *"Sultân Mehemmed Han-ı Râbi'a intisâb edip pür-feyz-i duhûl-i huzûr-ı hümâyûn ve pîşgâh-ı pâdişâh-ı gerdûn-iktidârda nice hünerler izhâr etmekle envâ'-ı 'inâyât-ı hüsrevânîye makrûn oldu."* (Sâlim 2005: 563).

İstanbul'da Rumelihisarı'nda, projesini kendisinin çizdiği ve yapımına bizzat nezâret ettiği yalısında hayatını sürdürmüştür. Bu yalı, döneminde çok şöhret bulmuş ve yalının bulunduğu mekâna "Fennî Burnu" denmiştir. *"Evâ'il-i ömründe Rûmili Hisârı iskelesi kurbunda sâhil-hânesinin harîtasını tanzîm ve resmini tertîb ederek nukûş-ı gûn-â-gûn-ı tâk u revâkını dahı kendi eliyle nakş eyledi. O bânî-i ma'ârifin sâhil-hânesi meşhûr-ı rûzgâr oldugu gibi nâm-ı âlîlerine mensûb olarak o mahalle de Fennî Burnu diye nâm kaldı."* (Mehmed Siraceddin 1994: 102).

Kendisi tarih manzumeleri ile meşhurdur**.** Kamaniçe Kalesi'nin fethine tarih düşürmüştür: **"***Vefatından otuz yedi sene önce Kamance Kalesinin fethine*

Yıkıp bin seksen üçde aldı elden

Kamance mülkünü Sultân Muhammed" (Ali Enver 2013: 167)

Esrar Dede ve Mehmed Sirâceddin'e göre Fennî, 1120/1708, Sâlim'e göre ise 1127/1715 tarihinde vefat etmiş, Rumelihisarı'ndaki Kayalar Mezarlığı'na defnedilmiştir. Kaynaklarda divanının bulunduğu yazılmaktadır. *"Kuvve-i nâtıka ile mümtâz her hüner ü ma'rifetle ser-firâz oldukdan başka miyân-ı şu'arâda haylîce nâm u şânı olup müretteb sâhib-i divân olan üdebâdandır. Vâdî-i târîhde dahı nâdire-gûyân-ı zamândan idi."* (Mehmed Siraceddin 1994: 102).

Mehmed Fennî'nin eserlerinden birisi de *Tuhfetü'l-İhvân* isimli şükûfe-nâmesidir. Cevad Rüştü onun *Tuhfetü'l-İhvân* isimli eseri olduğunu naklettikten sonra iyi bir çiçek yetiştiricisi olduğunu dile getirmektedir: "*Zevken zarîf, hissen rakîk, tarîhen şâyân-ı tîzkâr meşhûr heveskârlar arasında çiçeklerin muhtelif nev'ilerine karşı manzûmeler inşâd eden bir zât daha vardır ki bu da Fennî Mehmed Çelebi'dir. Fennî Çelebi, Tuhfetü'l-İhvân nâmıyla çiçeklerden bâhis, serâpâ manzûm bir risâle yazmış, bunu İbrâhim Hanzâde Mehmed Bey'e takdîm etmişti. Çünkü aynı zamânda Mehmed Bey de çiçekleri pek sever ve yetiştirmek husûsunda büyük bir mahâret ibrâz ederdi*."(Polat, 2001: 267).

Fennî Çelebi, bu kitabı neden yazdığını "Sebeb-i tedvîn-i în risâle" başlığı altında açıklamıştır. Buna göre bahar mevsimi geldiğinde nehirler, ırmaklar coşmuş, Allah'ın nuru dünyaya saçılmış, gül ve lâle de gülüp açılmıştı. Lâleler etrafı sarıp şarap kadehini ele almışlar, nergis zerrin kadehi doldurmuş, bir meclis hazırlanmıştı. Servi şevk ve arzû ile kıyâma durmuş, gül bahçesine hayli nizâm gelmiş, işret ve muhabbet için safâ ehli toplanmışlardı. Şair, bu sırada Kays gibi ferâgat köşesinde otururken mektup taşıyan bir genç gelerek kendisine âlem halkının safâ ve işrette olduğunu, onunsa mihnet köşesinde yattığını, ibret ile o bahçeye bakması gerektiğini anlattı. Şair de o bahçeye nesîm rüzgârı misâli vardı. Her taraf cennet bahçesi gibi olmuş, her birisi olgunlaşmış lâlelerle süslenmişti. Etrafta yer yer güller ve sünbüller açılmıştı. Gönülleri açan o yerde kalındı ve birçok yemekler yendi. Beg Efendi (İbrahim Hanzâde Mehmed Bey) söze başlayıp şaire şöyle seslendi: Ey hüner sâhibi Fennî, Allahu Teala sana kudret verdi, cihânda sakın

himmetsiz olma. Lâle vasfında bir kitap yaz, her birini ayrı ayrı seçip yaz. Safâ meclisinde olanlar senin ününü, nâmını sonsuza dek sürdürsünler.

Bu sözler üzerine şair bu eseri yazmaya karar vermiş, ismini *Tuhfetü'l-İhvân* koymuş, dostlarının da bunu takdîr etmelerini beklemiştir:

Beg efendi edip söze āġāz

Dedi ey Fennī-i hüner-perdāz

Ḥamdüli'llāh ki verdi Ḥaḳ ḳudret

Ṣaḳın olma cihānda bī-himmet

Lāle vaṣfında bir kitāb eyle

Her birin yazıp intiḫāb eyle

Ki ola yādigār-ı bezm-i ṣafā

Nāmıñı ḥaşre dek ede iḥyā

Nāmı oldu çü *Tuḥfetü'l-İḫvān*

Umaram ki ḳabūl ede yārān

Şair eserine Besmele ve tevhit ile başlar. Bütün çiçeklere renk ve koku veren, kuşların ötmesini sağlayan Allahu Teala'dır. Bütün çiçekler gece gündüz ona hamd etmektedir. Bundan sonra "münâcât" gelir. Şair, kendisinin günahlarının çok olduğunu söylemektedir. Ancak Rabbinin aşkından ciğeri kanla doludur. Allah'tan gönlünden kendi sevgisinden başkasını çıkarmasını ve nurlara gark olmasını istemektedir. Her nefeste onun ismini söyledikten sonra na'ta geçer. Hz. Peygamber iki âlemin pâdişâhıdır. Fennî, bundan sonra peygamberin bazı mucizelerini anlatır. Onun parmaklarından su akmış, ayı ikiye bölmüş, koyun kendisinin zehirli olduğunu ona söylemiştir. Kendisi nur olup gölgesi yere düşmez; gökyüzünden ışık gelmesin diye bir bulut onu takip ederdi. Bunun yanında mirac hâdisesi ki onun üstünlüğünü anlatmaya yetmektedir.

Şair bundan sonra dört halifenin övgüsüne geçer: Hz. Ebubekir, peygamberin iki dünyada yardımcısı, yol arkadaşıdır. Adâleti ile meşhur olan Hz. Ömer, Acem mülkünün doğu ve batısını fethetmiştir. Hz. Osman ise *Kur'an-ı Kerim*'i kendisinde toplamış, Allah uğruna başını fedâ edip şehit olmuştur. Hz. Ali, peygamberin sırlarına vâkıftı, âşıkların cümlesinin önde gideni idi. Şair, peygamberin torunları Hz. Hasan ile Hüseyin ve amcaları olan Hz. Hamza ve Hz. Abbas'a dua etmektedir.

Fennî, burada eserini tertip etme nedenini açıkladıktan sonra Mehmed Bey'i övmektedir. Mehmed Bey, fâzıl, kâmil, âlemin âlimidir. Zengin ve fakir, sabah akşam ondan faydalanmaktadır. Şair, onun vücuduna sonbahar rüzgârlarının esmemesi ve ömrünün uzun olması için dua etmektedir.

Şair bundan sonra gelen mensur kısımda o dönemdeki lâlenin değeri ile ilgili bilgi verir. O devirde Fâzıl Ahmed Paşa'nın kethudası Mahmud Ağa bütün çiçekleri bilir ve nâdir bir çiçek görse ondan edinmeye çalışırdı. Girit Adası'ndan Horasânî adında, tanınmış, gönlü kırık bir derviş ortası siyah tohumlu, beyaz bir lâle bulup, Mahmud Ağa'ya hediye etti. O da bu lâleyi kendi bahçesine ekerek büyütüp geliştirdi. Bunu gören İstanbul'un zarîf kimselerinin hepsi bu çiçeğe meyl ettiler ki Girit Adası'nda oturan kişiler bu lâle sayesinde zor işlerini bile ondan kazandıkları para sayesinde görür hâle geldiler:

"İbtidā bu lāleniñ şüyūʿuna bāʿiş ü bādī merḥūm u maġfūr fātiḥ-i Ḳandiye olan Fāżıl Aḥmed Paşa ḥażretleriniñ ketḫudāsı Maḥmud Aġa ki envāʿ-ı şükūfeye vuḳūf-ı tāmmı olup her kimsede ki bir nādir şükūfe ẓāhir olsa taḥṣīline ṣarf-ı maḳdūr ederler idi. Girid cezīresinden kendilerine Ḫorasānī nāmıyla muʿanven bir dervīş-i dil-rīş cezīre-i meẕkūreniñ kūh u deştin geşt ü güẕār ederken ortası siyāh toḫumlu bir beyāż ḳatmer lāle bulup mezbūr Maḥmud Aġaya ihdā ederler. Anlar daḫi İstanbul'a irsāl edip kendi bāġçesinde neşv ü nemā buldu. Anı gördükde ẓurefā-yı İstanbul meyl-i küllī gösterip her biri cān u dil ile mübtelāsı olup ʿalā ḳadri'ṭ-ṭāḳa biraz taḥṣīl edip reng-āmīzlerine daḫi nā'il olunup bir mertebe şöhret-şiʿār oldu ki Girid cezīresinde olan erbāb-ı meşāliḥ bir lāle köküyle niçe düşvār işlerin görür oldular."

Bundan sonra bazı çiçeklerin o devirdeki değerleri yer alır. Zerrin, renk ve kokuda benzersizdir. Dört beş senede bir çiçeği açar ve kış vaktine düşer. Lâle-i Rumi'nin görünüşünde özel bir hâl vardır. Karanfil ise otluk derecesinde olup itibarı düşüktür:

"Zerrīn egerçi reng ü būda lā-naẓīrdir, līkin dört beş senede bir ancaḳ çiçegi nümāyān olur ve şitā vaḳtine düşüp taḥtesine temāşāsı ʿasīrdür. Lāle-i Rūmīniñ daḫi gerçi nümāyişinde ʿālem vardır, ol daḫi ekşeriyā ḳaṣr gelip baʿżen āfetden ḫālī degildir. Sünbül ise bu şehirde degme ḫālle ḳarār-dāde olmayıp fenā-peẕīrdir, meger ki her gāh toḫumu ekilip biraz zamān ber-ḳarār ola. Ḳaranfil ise otluḳ maḳūlesi olup iʿtibārdan sāḳıṭdır."

Sözün özü, bütün hepsine üstün gelen Girit lâlesidir ve çeşitlerine sınır yoktur. Onu izlemek insanın içini açar. Bu lâlenin bir kısmı sarı, bir kısmı kırmızı, bir kısmı mavi ve bir kısmı da beyazdır.

Bundan sonra Girit lâlesinin çeşitleri verilmektedir. Bu lâle onları yetiştirenlerin adlarıyla anılmaktadır.

Sarı olanlardan en güzeli Beg Efendi'nin lâlesidir ki sarı ile kırmızı karışıp onun derecesinde bir lâle görülmemiştir. Sonra Merhum Acemzade sarısı gelir, birer kırmızı noktası olup kokusu vardır. Daha sonra Defterdâr Beg'in sarısıdır ki ortası yeşildir. En sonda ise Kıbrıs sarısıdır, kısa boylu olmakla bunların ayarında değildir.

Kırmızı lâlelerde önce kendisinin, sonra sırasıyla Beg Efendi'nin, Tezkireci Efendi'nin, Rüştü Efendi'nin, Habib Bey'in, has odabaşı Mehmed Ağa'nın lâleleri beğenilmiştir.

Mavilerde Beg Efendi'nin müsellem-i âlemi, Sipahi ve Balıkçı mavisi, Himmet Efendi'nin oğlunun, Ağazâde ve Hacı Ahmed'in lâleleri meşhurdur.

Beyaz renkli olanlarda Saadetli Beg Efendi'nin semen-sîmâsı, kendisinin ayva gülü, Eyüp imamının, Hacı Ömer'in, Hazinedâr'ın, Mahmud Ağa'nın ve Yıldız-zâde Çelebi'nin lâleleri meşhurdur. Bu lâlelerin her biri Hak Teala'nın kudretini gösterirler. Bu risâlede bazılarının isimlerini andığını Fennî bildirmektedir. İbrahim Paşazade Beg Efendi'nin bahçesinde yüz otuz çeşit lâle vardır ki kısaltılarak bazıları anlatılmıştır. Şair, burada lâle sâhiplerine dua etmekte, dünya

ve ahiretlerinde mutlu olmaları Allahu Teala'dan dilemektedir. Bundan sonra meşhur lâleleri kıtalar biçiminde anlatmaktadır.

Şair önce Mehmed Bege dua etmekte, çiçeklere rağbet ettiği için mutlu olmasını dilemekte, ecdâdına rahmet okumaktadır. Şair, daha sonra lâleleri ve özelliklerini anlatmaktadır. Bī-mânend ve semen-sîmâ cihânı süsleyen iki lâle olmuşlardır:

Evvelā anda oldu rūy-nümā

Bu iki lāle-i cihān-ārā

Biriniñ nāmı oldu bī-mānend

Birine dediler semen-sīmā

Müsellem-i âlem cennetten dünyaya gelmiştir, insanlar ona meyl ederler. Diğerlerinin hepsinden üstündür:

Geldi dünyāya bāġ-ı cennetden

Nice meyl etmesin aña ādem

Ḥaḳ budur cümlesinden aʿlādır

Nāmı dendi müsellem-i ʿālem

Mihr-i münîrin şekli hâle gibidir, bu güzellikle mehtâba benzer olmuş, ufuklara nur vermiştir:

Hāle-veş olsa ʿaceb mi şekli

Oldu bu ḥüsn ile meh-tāba naẓīr

Nūr-veş verdi żiyā āfāḳa

Aña lāyıḳ deseler mihr-i münīr

La'l-i bedahşî cihânın gül bahçesinde cümlesinden güzeldir, rengi inci gibidir:

Gülistān-ı cihānda ḥaḳ budur kim

Olup ol cümleden mümtāz ü yaḫşī

Görüp bu reng ile gevher-şināsān

Dediler nāmına laʿl-i bedaḫşī

Mülûkî ve nâdirin benzeri yoktur ve Fennî'ye mahsustur:

Emr-i şāhī ile şükūfeciyān

Miṣlin olmadı bulmaġa ḳādir

Oldu bu lāle Fennī̇ye maḫṣūṣ

Dendi nāmı mülūkī̇ ve nādir

Hüsn-i hasen kırmızıda benzersizdir, âlemde nâdir ve az bulunur, sevgilinin yanağı gibi renklidir:

Sāde-rū ḳırmızıda bī̇-mānend

Bāġ-ı ʿālemde nādir ü kem-yāb

Ruḫ-ı dil-ber gibi olup rengī̇n

Oldu hüsn-i ḥasenle şöhret-yāb

Siyâh u sepîd nâdir bulunan Girit lâlelerindendir, gece ve gündüze benzesin diye bu isimle anılmışlardır:

İbtidā ḫalḳ içinde buldu şüyūʿ

Nādir iken şükūfezār-ı Girī̇d

Şeb ü rūza teşābüh oldu diye

Nāmını ḳoydular siyāh u sepī̇d

Bunlardan başka tuhfe-i mîrin âlemde benzeri ve eşi yoktur. Rûy-ı nigâr başlar üzerinde taşınsa yeridir, sevgilinin saçının yaprağıdır. Sultânî-i gülgûnun her yaprağı la'l rengindedir. Ferah-bahş, gönül çalan bir sevgili gibi saçlarını etrafa dağıtmıştır. Onu görende dert, keder kalmaz. Kavs-i kuzah parlaktır, baktıkça insanın içine ferahlık verir. Fass-ı nigin etrafı kırmızı renkli olan güzel bir lâledir. Kubbeli, vahdet tuğuna îmâ etmekte, lâlelerin velîsi olmuştur. Tâcdâr, Yeniçeri ocağındaki zagarcı başıdır. Gül-i bî-har yüz yapraklı güle benzer, parlaklıkta gül bahçesinin gülü gibidir. Tâc-dâr-ı Kerim Çelebi safâ bahş eden bir lâledir, dünya şahının başına takılsa layıktır. Ankudi ise Ali Ağa tarafından kendi tohumundan yapılmıştır. Böylece toplamda ondokuz tane lâlenin ismi verilmiştir.

Alî Çelebî'nin şükûfe-nâmesi diğer çiçeklerden de bahsederken Fennî'nin eseri lâleleri anlatmaktadır. Mehmed Aşkî, eserinde 307 lâleden bahsederken Fennî ise 19 lâlenin ismini vermiştir. İbrahim Hanzâde Bey'in bahçesinde 130 çeşit lâle olduğunu ama kendisinin bu kadarını yazdığını söylemektedir. Zira şairin amacı sadece lâlelerin isimlerini vermek değil; kendi edebî gücünü de göstermektir.

Eserin şekil özelliklerine bakarsak eser 77 beyitlik bir mesnevî ile başlamaktadır. Bu bölüm "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" vezniyle yazılmıştır. Ardından Mehmed Bey'e 14 beyitlik bir kaside yazılmıştır. Kasidenin vezni "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün"dür. Kasideden sonra nesir bölümü gelmektedir. Nesir bölümünden sonra çiçeklerin adlarının verildiği kıtalar yer almaktadır. 15 kıta "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" , 3 kıta "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" ve 1 kıta "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün" vezniyle yazılmıştır.

Sonuç olarak Mehmed Fennî, o dönemdeki çiçeklerin değer ölçülerini bize eserinde göstermiştir. Onun devrinde lâlenin çok değerli olduğunu öğrenmekteyiz. Lâlenin yanında zerrîn de

değerlidir, fakat karanfil otluk gibidir yani değersizdir. Bu eserden o dönemde çiçek yetiştiricilerin isimlerini ve bazı lâlelerin isimlerini öğrenmekteyiz.

Eserin şu kütüphanelerde yazma nüshaları vardır. Tenkitli metni hazırlarken bu nüshalardan yararlandık: S. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuru Osmaniye Koleksiyonu No: 3704, 6 varak.

A. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu No: 161. 8 varak.

Tuḥfetü'l-İḫvān

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

A.1b,S.1b 1 Hāẕa bismi'llāh ey ulü'l-ebṣār
Bir nihāl üzre ṣan gül-i bī-ḫar

2 Oldu her ḥarfi bir gül-i zībā
Yer yer i'rābı bülbül-i gūyā

3 Noḳṭa-i bāsı şebneme beñzer
Oldu gülşen anıñla tāze ve ter

4 Oldu mīmi çü ġonce ve lāle
Elfi bir serv-ḳad ruḫ-ı āle

5 Lafẓatu'llāh bu gülşeniñ gülüdür
Hāsı ṣan āşiyān bülbülüdür

6 Lāmı bir sünbül-i muṭarrādır
Rāsı bir zülf-i 'anber-āsādır

7 Nūnu māhī-i baḥr-i ḥikmetdir
Yāsı bir keştī-yi hidāyetdir

8 Gidelim keştī-yi hidāyetle
Erelim gülsitāna himmetle

9 Gülşen-i vaḥdete olup dāḫil
Fenniyā ṭūṭī-veş terennüm ḳıl

Der-tevḥīd-i ḥażret-i vācibü'l-vücūd

10 Ey żiyā-baḫş-ı gülşen-i 'ālem
Ḫālıḳ u mūcid-i benī ādem

11 Tāc-baḫşā-yı lāle-i gülzār
Kār-fermā-yı günbed-i devvār

A.2a 12 Cümle ezhāra reng ü bū senden
Ḫayl-i murġāna güft ü gū senden

13 Lāle ʿaşḳıñla dāġ-ber-dildir
Serv derdiñle pāy-der-gildir

14 Nergise bir gedā iken muḥtāc
Verdiñ iḥsānıñ ile zerrīn tāc

15 Sūsene bir nice zebān verdiñ
Ġonceye luṭf ile dehān verdiñ

16 Cümle ezhār u ġonca her ne ki var
Ḥamdiñi rūz u şeb eder tekrār

17 Ḫoş demiş bunu ḥażret-i Cāmī
Feyż-i aḳdesden aluban kāmı

18 Her giyāhī ki ez-zemīn rūyed
S.2a Vaḥdehū lā-şerīkeleh gūyed

Der-Münācāt-ı ḳāżi'l-ḥācāt

19 Yā ilāhī günāhıma baḳma
Ḫıdmetiñde ḳuṣūruma baḳma

20 Gerçi cürm ü günāhım efzūndur
Līk ʿaşḳıñla bu ciger ḫūndur

21 Mā-sivā ḥubbını çıḳar dilden
Feyż-yāb olayım ʿibādetden

22 Şöyle ṭolsun muḥabbetiñle bu cān
Etmeyem daḫı ġayrıya nigerān

23 Etmişim vaḥdetiñe çün iḳrār
Eyle bāġ-ı cihānda ber-ḫordār

24 Ḳoma cehl içre cān-ı āgāhı
Baña ʿaşḳıñla rūşen et rāhı

25 Cānı sırrıñdan eyleyüp āgāh
Diyelim her nefesde illa'llāh

A.2b **Der-Naʿt-ı Ḥażret-i faḫrü'l-mevcūdāt ʿaleyhi efḍalü'ṣ-ṣalavāt**

26 Ḥażret-i pādişāh-ı her dü-serā
Ekmelü'l-ḫalḳ sırr-ı ev-ednā

27 Noḳṭa-i aṣl-ı merkez-i ʿālem
Sebeb-i ḫilḳat-i benī ādem

28 Evvel-i ceyş-i aṣfiyā oldur
Āḫir-i ḫayl-i enbiyā oldur

29 ʿĀzim olmasa çarḫ-ı vālāya
ʿArş bulmazdı rifʿat ü pāye

30 Ḳalır idi ʿademde nüh eflāk
Bunu müşʿir degil midir levlāk

31 Oldu şerʿ-i şerīfi Ḥaḳḳa delīl
Ḳıldı parmaḳlarından anı sebīl

32 Muʿcizātıyla ṭayy edip rāhı
İki şaḳḳ etdi mühre-i māhı

33 Eyleyip ẕāt-ı pākini maʿlūm
Söyledip aña berre-i mesmūm

34 Nūr idi cümleten o serv-i revān
Yere düşmezdi sāyesi ey cān

35 Ḥüsnüne günden ermesin diye tāb
Sāyebān olmaḳ idi aña seḥāb

36 Olsa ʿömrüm de eylesem taḳrīr
Muʿcizātını ḥaşre dek taḥrīr

37 Kılmayam biñde birini iḥṣā
Aña miʿrāc besdir ey dānā

S.2b **Der- sitāyiş-i ḥażret-i Ebī Bekrü'ş-şıddīḳ**

38 Reh-revān-ı şehān-ı pür-himmet
Pīşvāyān-ı ḫāṣṣa-i ümmet

39 Oldular bāġ-ı dīne çār-erkān
Çār-yār-ı güzīn-i ʿālī-şān

A.3a 40 Evvelā şāh-ı milket-i taḥḳīḳ
A'nī Bū-Bekr-i ḥażret-i ṣıddīḳ

41 Perde-dār-ı ḥabīb-i ḥażret-i Ḥaḳ
Miṣl-i ʿayn-ı mücerred-i muṭlaḳ

42 Yār-ı ġār-ı Resūl-i her dü-serā
Mādiḥ-i pādişāh-ı ev-ednā

Der-sitāyiş-i Ḥażret-i ʿÖmer

43 Ṣāniyen ʿādil ü şecīʿ ü kerīm
ʿÖmer-i pādişāh-ı heft-iḳlīm

44 Fātiḥ-i şarḳ u ġarb [u] mülk-i ʿAcem
Rehber-i reh-revān-ı ḫayl-i ümem

45 Dā'imā medḥ ederdi anı Resūl
Etti ʿadliyle ḫalḳı kendiye ḳul

Der-sitāyiş-i Ḥażret-i 'Oṣmān

46 Ṣāliṣen şāh-ı ḥażret-i ʿOṣmān
Aḥsenü'l-vech cāmiʿ ü'l-Ḳur'ān

47 Rāh-ı Ḥaḳ'da serin fedā etdi
Şühedā meslegin ṭutup gitdi

48 Pertev-endāz idi yüzü nūru
Pür-żiyā eyler idi deycūru

Der-sitāyiş-i Ḥażret-i ʿAlī

49 Rābiʿan ḥażret-i ʿAlīyy-i velī
Vāḳıf-ı nüktehā-yı lem-yezelī

50 Noḳṭa-i taḥt-ı bāda etti beyān
Dört kitābıñ rumūzunu ey cān

A.3b 51 Maḥrem-i rāz-ı Muṣṭafā oldu
Cümle ʿuşşāḳa muḳtedā oldu

Der-sitāyiş-i Ḥasaneyn-i muḥteremeyn

52 Bir daḫı nūr-ı çeşm ü ḳurret-i ʿayn[4]
Şāh-zāde Ḥasan emīr Ḥüseyn

Der-sitāyiş-i ʿammī-i muḥteremeyn Ḥamza ve ʿAbbās

53 Hem olan ekremīn-i ʿinde'n-nās
ʿAmmī-i pāk Ḥamza ve ʿAbbās

54 Cümlesine ola selām ü peyām
Hem taḥiyyāt-ı ʿizzet ü ikrām

S.3a **Sebeb-i tedvīn-i īn risāle**

55 Erişip iʿtidāl-i faṣl-ı bahār
Cūşa gelmişdi şevḳ ile enhār

56 Dehre feyż-i Ḫudā ṣaçılmışdı
Gül ü lāle gelip açılmışdı[5]

57 Lāleler ṭutmuş idi ṣaḥrāyı
Ele almışdı cām-ı ṣahbāyı

58 Cām-ı zerrīni pür ḳılıp nergis
Etmiş āmāde bir niçe meclis

59 Serv şevḳ ile etmiş idi ḳıyām
Gülşene ermiş idi ḫayli niẓām

60 ʿİşret için cemīʿ-i ehl-i ṣafā
Pür-hevā idiler ḥabāb-āsā

[4] Bir] hem S.
[5] Gelip] gülüp A.

61 Ben daḫi sākin idim ʿuzletde
Ḳays-veş kūşe-i ferāġatde

62 Nā-geh erdi ġulām-ı nāme-resān
Dedi ey Fenniyā meded ḥūbān

A.4a. 63 Ḫalḳ-ı ʿālem ṣafā ve ʿişretde
Sen yatursıñ bu künc-i miḥnetde

64 Gül nebī mīr-i muḥterem ister
ʿİbret ile o bāġa eyle naẓar

65 Bu kelāmı çün eyledi tefhīm
Vardım ol bāġçeye miṣāl-i nesīm

66 Bir maḳām-ı şerīf ü cāy-ı münīf
Bāġ-ı cennet gibi hevāsı laṭīf

67 Her ṭaraf lālelerle zeyn olmuş
Her birisi kemālini bulmuş

68 Ṭutmuş eṭrāfı cā-be-cā güller
Açılıp gūşe gūşe sünbüller

69 Edip ol cāy-ı dil-güşāda ḳarār
Yendi ol demde niʿmet-i bisyār

70 Baʿd-ez-īn der-miyān olup eşʿār
Eyledik güft ü gū miṣāl-i hezār

71 Beg efendi edip söze āġāz
Dedi ey Fennī-i hüner-perdāz

72 Ḥamdüli'llāh ki verdi Ḫaḳ ḳudret
Ṣaḳın olma cihānda bī-himmet

73 Lāle vaṣfında bir kitāb eyle
Her birin yazıp intiḫāb eyle

74 Ki ola yādigār-ı bezm-i ṣafā
Nāmıñı ḥaşre dek ede iḥyā

75 Sözleriñden erişdi cāna ġıdā
Nola fermānın eylesem icrā

76 Anıñ adına eyledim inşā
Oldu ḫāmem bu medḥ ile gūyā

S.3b 77 Nāmı oldu çü **Tuḥfetü'l-iḫvān**
Umaram ki ḳabūl ide yārān

A.4b. **Der medḥ-i fāżıl-ı yegān Ḥażret-i Meḥmed Beg nevvera'llahü żarīḥa**
feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 Leb-i cān-baḫşı ile mürdeler etdi iḥyā
Anda var ḫāṣıyet-i nuṭḳ-ı Mesīḥā ḥaḳḳā

2 Āferīn ol gül-i ṣad-berg-i ruḫ-ı āline kim
Verdi ḥüsniyle cihān gülşenine ḥüsn ü bahā

3 Ḳatı raʿnādır ʿiẕārında ol iki sünbül
Lāle ḫaddinde yaraşmış o ḫaṭ-ı ʿanber-sā

4 Kimdir ol fāżıl u dür-dāne-i baḥr-ı ʿirfān
Kimdir ol gevher-i ser-tāc-ı maʿārif-pīrā

5 Beg efendi o kerem-pīşe hüner-perver kim
Kef-i deryāsına dirsem nola anıñ deryā

6 Fāżıl u kāmil ü ʿallāme-i ʿālemdir ol
Vechi var ṭutsa rikābını naṣīr ü dānā

7 Ṭoludur kāse-i gerdūn-ı kerem ḫ˘ānı ile
İntifaʿ etmededir şām u seḥer bāy u gedā

8 Ey ser-efrāz-ı cihān kūyıñı etdim me'vā
Ḳoma kim dest-i felek eyleye pā-māl-i cefā

9 Ḥasb-i ḥālimde bunu Fā'iżī-i nādire-gū
Gūyiyā kendi lisānımdan ediptir inşā

10 Hīç cemʿiyyet-i ḫāṭırdan eṣer gördüñ mü
Bu ḳadar meclise uġrar yoluñ ey bād-ı ṣabā

11 Benim ol Ṣā'ib-i devrān ki şeh-i endīşem
Milket-i maʿrifete etmededir istīlā

12 Vaṣf u medḥinde benim sikkeyi mermerde ḳazan
Sā'ir ehl-i süḫanıñ kārı ke-naḳşı fi'l-mā

13 Söz tamām oldu duʿā eyleyelim ey Fennī
Böyle bir mīr-i melek-ḫaṣlete her ṣubḥ u mesā

14 Esmesin bāġ-ı vücūduna anıñ bād-ı ḫazān
ʿÖmrünü devletini eyleye efzūn Mevlā

[A.5a] İbtidā bu lāleniñ şüyūʿuna bāʿiṣ ü bādī merḥūm u maġfūr fātiḥ-i Ḳandiye olan Fāżıl Aḥmed Paşa ḥażretleriniñ ketḫudāsı Maḥmud Aġa ki envāʿ-ı şükūfeye vuḳūf-ı tāmmı olup her kimsede ki bir nādir şükūfe ẓāhir olsa [S.4a] taḥṣīline ṣarf-ı maḳdūr ederler idi. Girid cezīresinden kendilerine Ḫorasānī nāmıyla muʿanven bir dervīş-i dil-rīş cezīre-i meẕkūreniñ kūh u deştin geşt ü güẕār ederken ortası siyāh toḫumlu bir beyāż ḳatmer lāle bulup mezbūr Maḥmud Aġaya ihdā ederler. Anlar daḫi İstanbul'a irsāl edip kendi bāġçesinde neşv ü nemā buldu. Anı gördükde ẓurefā-yı İstanbul meyl-i küllī gösterip her biri cān u dil ile mübtelāsı olup ʿalā ḳadri'ṭ-ṭāḳa biraz taḥṣīl edip reng-āmīzlerine daḫi nā'il olunup bir mertebe şöhret-şiʿār oldu ki Girid cezīresinde olan erbāb-ı meṣāliḥ bir lāle köküyle niçe düşvār işlerin görür oldular. Ḥaḳ budur ki her şükūfe-i mütenevviʿada ve her şecere-i müşmire ve ġayr-ı müşmirede ṣunʿ-ı Ḫudā

Berg-i dıraḫtān-ı sebz der-naẓar-ı hūşyār

Her varaḳ-ı defterīst maʿrifet-i Kirdigār[6]

[A.5b] mışdāḳınca lā-yuʿad velā yuḥṣādır, līkin bu lālede olan ḥālet-i zā'ide bir şükūfede olmayıp ez-cümle ḥüsniyyātından biri her sene çiçekli gelip bir ay miḳdārı ṣuda durur, pejmürde olmaz. Zerrīn egerçi reng ü būda lā-naẓīrdir, līkin dört beş senede bir ancaḳ çiçegi nümāyān olur ve şitā vaḳtine düşüp taḥtesine temāşāsı ʿasīrdür. Lāle-i Rūmīniñ daḫi gerçi nümāyişinde ʿālem vardır, ol daḫi ekşeriyā ḳaṣr gelip baʿżen āfetden ḫālī degildir. Sünbül ise bu şehirde degme ḥālle ḳarār-dāde olmayıp fenā-peẕīrdir, meger ki her gāh toḫumu ekilip biraz zamān ber-ḳarār ola. Ḳaranfil ise otluḳ maḳūlesi olup iʿtibārdan sāḳıṭdır. Ḫulāṣa-i kelām cümlesine tefevvuḳ iden Girid lālesidir ki envāʿına nihāyet [S.4b] olmayıp temāşāsı feraḥ-efzādır, bir ḳısmı ṣarı ve bir ḳısmı ḳırmızı ve biri daḫi ebrī ve bir ḳısmı daḫi beyāżdır ve her ḳısmı el-ḥāletü hāzihī ellişer nevʿa varmışdır. Ve meẕkūr ṣarı aḳsāmından cümleye ġālib olan Beg Efendide olan tuḫfe-i mīrdir ki ṣarı ile laʿli āmīziş edip [A.6a] bunuñ fevḳında bu āna dek bir lāle daḫi görülmemişdir. Anıñ mā-dūnında Merḥūm ʿAcem-zāde ṣarısıdır. Ve her berginde birer sürḫ noḳṭası olup rāyiḥası daḫi vardır. Andan ṣonra merḥūm Defterdār Begüñ ṣarısıdır ki ortası yeşildir. Bundan ṣonra Ḳıbrıs ṣarısıdır ki kūteh-ḳad olmaġla bunlarıñ ʿayarında degildir.

Ḳırmızılarda cümleden aʿlā rāḳımu'l-ḥurūfuñ mülūkīsidir. Andan ṣonra Beg Efendi ḥażretleriniñ laʿl-i bedaḫşāsı, baʿdehū merḳūm Teẕkireci Efendiniñ alı, baʿdehū Rüşdi Efendiniñ ḳırmızısı, baʿdehū Ḥabīb Beg ḳırmızısı ve ḫāṣ odabaşı Meḥmed Aġanın gül-i bī-ḫārı, sā'irleri daḫi biri birinden mütefāvitdir. Ebrīlerde daḫi Beg Efendiniñ müsellem-i ʿālemi ve sipāhī ve Balıḳçı

[6] Akıllı kişilerin nazarında yeşil ağaçların her bir yaprağı Allah'ın marifetini anlatan bir defterdir.

ebrīsi ve Himmet Efendi-zādeniñ pesendīdesi ve Aġāzāde ebrīsi ve Ḥacı Aḥmedüñ żiyā-baḫş ile müsemmā olan ebrīsi ve ebrī-i kebīr ki gevher-nigīn nāmıyla şöhret-şiʿārdır. Ve sāyirler daḫi biri birinden mütemeyyizdir. Ve beyāżlarda daḫi saʿādetli Beg Efendimizin semen-sīmāsı ve bu ḫaḳīriñ ayva gülisi ve Eyyūb imāmının beyāżı ve Ḥacı ʿÖmer beyāżı ve Ḫazīnedār beyāżı ve Maḥmud Aġa beyāżı [A.6b] ve Yıldız-zāde Çelebi'niñ ṭırfīl beyāżı, bunlardan daḫi biri birinden aʿlā olup her biri ketm-i ʿademden ʿālem-i vücūda gelip Ḥaḳ sübḥānehū ve teʿālāniñ kemāl-i ḳudretiñ iẓhār eyler. ʿAnkebūt-miṣāl bir żaʿīf kökden heft-reng ile mütelevvin bir lāle ẓāhir olur ki [S.5a] ʿaḳl-ı ḫıred-bīn esrārına ḥayrān u müteḥayyirdir. Ḥāṣılı bunuñ envāʿına nihāyet olmayıp ancaḳ bu risālede bir miḳdārı baʿżısı adlanıp baʿżısı şāḥibleriniñ isimleriyle yād olundu. Ez-cümle İbrāhīm Paşa-zāde Beg Efendimizin faḫrı [ve] pesendi bāġçe-i feraḥ-fezālarında yüz otuz nevʿ lāle mevcūd olup nıṣfī mertebesine daḫi isim taʿyīn olunmamışdır. Bu miḳdārı ancaḳ bu muḫtaṣarda īrād olundu.

Ḥaḳ budur ki ol vücūd-ı mükerrem envāʿ-ı maʿārifle pīrāste ve fünūn-ı şettā ile ārāste olunduġundan māʿadā ṭabʿ-ı laṭīfleri şükūfe-perverlik vādisine daḫi meyl edip bu deñli nā-dīde ve nā-şinīde[7] lāle kendi bāġçelerinde mevcūd olup bu vādīde cümleye tefevvuḳ etmişlerdir ve bu dāʿī-i dīrīnelerin daḫi her bir nevʿinden ḥışṣe-dār buyurup beyne'l-aḳrān külli iftiḫārımızı eflākle hem-ser buyurmuşlardır. Ḥaḳ celle ve ʿalā ol maḫdūm-ı ʿāli-ḳadriñ āfitāb-ḳadr-i şeref-nişābların [A.7a] küsūf-ı melālden ve māh-tāb-ı ʿizz ü saʿādet-iktisābларıñ ḫusūf-ı zevālden maṣūn u maḥfūẓ eyleyip saʿādet-i uḫreviyyelerin devlet-i dünyāların[a] ḳat ḳat ġālib eyleye. Āmīn.

Ve iki nev-resīde tāze nihāl-miṣāl maḫdūm u maḫdūmelerin bād-ı āfetden ḥıfẓ eyleyip serīr-i kāmurānīsinde müstedām ve ber-devām eyleye. Āmīn. Bi-ḥürmetihi seyyide'l-mürselīn.

feʿilātün mefāʿilün feʿilün
S.5b Beg efendi o fāżıl u dānā
Eyledi çün şükūfeye raġbet
Bāġ-ı ʿālemde ber-ḫudār olsun
Ede ecdādına Ḫudā raḥmet

Bī-mānend semen-sīmā
feʿilātün mefāʿilün feʿilün
Evvelā anda oldu rūy-nümā
Bu iki lāle-i cihān-ārā
Biriniñ nāmı oldu bī-mānend
Birine dediler semen-sīmā

Müsellem-i ālem
feʿilātün mefāʿilün feʿilün
Geldi dünyāya bāġ-ı cennetden
Nice meyl etmesin aña ādem
Ḥaḳ budur cümlesinden aʿlādır
Nāmı dendi müsellem-i ʿālem

[7] nā-şinīde] –A.

Tuḥfe-i Mīr
feʿilātün mefāʿilün feʿilün
Yoḳdur ʿālemde miṣl ü mānendi
Ṣarılarda bulunmaz aña naẓīr
Beg efendiniñ olmaġın ẓāhir
Nāmı oldu bunuñ da tuḥfe-i mīr

[A.7b] **Mihr-i Münīr**
feʿilātün feʿilātün feʿilün
Hāle-veş olsa ʿaceb mi şekli
Oldu bu ḥüsn ile meh-tāba naẓīr
Nūr-veş verdi żiyā āfāḳa
Aña lāyıḳ deseler mihr-i münīr

Rūy-ı Nigār
feʿilātün mefāʿilün feʿilün
Ḥaḳ budur böyle lāleniñ olsa
Başlar üstünde cān gibi yeri var
Gūyiyā bergi zülf-i dil-berdir
İsmi lāyıḳ olursa rūy-ı nigār

Laʿl-i bedaḫşī
mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Gülistān-ı cihānda ḥaḳ budur kim
Olup ol cümleden mümtāz ü yaḫşī
Görüp bu reng ile gevher-şināsān
Dediler nāmına laʿl-i bedaḫşī

Sulṭānī Gülgūn
mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Görüp bu gülşen-i ʿālemde rūyun
Eder bu lāle cān-ı zārı meftūn
S.6a Olup her bergi laʿl ile mülevven
Anıñçün nāmıdır sultānī gülgūn

Feraḥ-baḫş
mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün
Perīşān eylemiş eṭrāfa zülfün
Miṣāl-i dil-rübā bir ḫūb-ı dil-keş
Gören ādemde ḳalmaz ġuṣṣa ve ġam
Nola derlerse nāmına feraḥ-baḫş

Ḳavs-ı ḳuzaḥ
feʿ ilātün mefāʿ ilün feʿ ilün
Ḥaḳ budur bu şükūfe-i ġarrā
Baḳdıġınca verir derūna feraḥ
Niçe levn ile olmaġın ẓāhir
Nām-ı nāmīsi oldu ḳavs-ı ḳuzaḥ

A.8a

Mülūkī ve Nādir
feʿ ilātün mefāʿ ilün feʿ ilün
Emr-i şāhī ile şükūfeciyān
Miṣlin olmadı bulmaġa ḳādir
Oldu bu lāle Fennīye maḫṣūṣ
Dendi nāmı mülūkī ve nādir

Faṣṣ-ı nigīn
feʿ ilātün mefāʿ ilün feʿ ilün
Bir güzel lāledir ki Fennī pesend
Oldu eṭrāfı laʿ l-veş rengīn
Faṣṣ-ı ḫātem gibi olup mümtāz
Anıñ için denildi faṣṣ-ı nigīn

Ḳubbeli
feʿ ilātün mefāʿ ilün feʿ ilün
Eyleyip tūġ-ı vaḥdete īmā
Lāleniñ oldu gūyiyā velīsi
Oldu bu gülşen-i fenāda anıñ
Nāmı Himmet Efendi ḳubbelisi

Tāc-dār
feʿ ilātün mefāʿ ilün feʿ ilün
Tāc-dārı zaġarcı başıdır
Lāleniñ biri de bu gülşende
Tāc-dārı baş üzre şāhāne
Etmiş ezhārı kendiye bende

Ḥüsn-i Ḥasen
feʿ ilātün mefāʿ ilün feʿ ilün
Sāde-rū ḳırmızıda bī-mānend
Bāġ-ı ʿālemde nādir ü kem-yāb
Ruḫ-ı dil-ber gibi olup rengīn
Oldu hüsn-i ḥasenle şöhret-yāb

Gül-i Bī-ḫār [8]
feʿilātün mefāʿilün feʿilün
Gül-i ṣad-berge beñzer aʿlādır
Oldu revnaḳda gül-i gülzār [9]
Dest-i ḫūbānı etmez āzürde
Dediler nāmına gül-i bī-ḫār

A.8b **Siyāh u sepīd**
feʿilātün mefāʿilün feʿilün
İbtidā ḫalḳ içinde buldu şüyūʿ
Nādir iken şükūfezār-ı Girīd
Şeb ü rūza teşābüh oldu diye
Nāmını ḳoydular siyāh u sepīd

Tāc-dār-ı Kerīm Çelebi
feʿilātün mefāʿilün feʿilün
Böyle bir lāle-i ṣafā-baḫşı
Şāh-ı dehriñ başına ṭaḳsınlar
Görmeyenler şükūfe-i ʿadni
Tāc-dār-ı Kerīm'e baḳsınlar

Anḳūdī
feʿilātün mefāʿilün feʿilün
ʿAlī Aġa-yı fā'iḳu'l-aḳrān
Ḥāṣıl olsun murād u maḳṣūdı
Kendi toḫmundan eyledi peydā
Nāmını dedi anıñ anḳūdī

KAYNAKÇA

AKTEPE, M.Münir. "*Damad İbrahim Paşa Devrinde Lâle*", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, C.4, S.7, İstanbul 1953.

Ali Enver. **Semâ-hâne-i Edeb**, Haz. Sadık Erdem, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2013.

AYVAZOĞLU, Beşir. **Güller Kitabı**, Ötüken Yay., İstanbul 1995.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı. **18. Asırda Lâle**, Haz. M. Uğur Derman,Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2006.

[8] Gül-i Bī-ḫār, Siyāh u sepīd, Tāc-dār-ı Kerīm Çelebi, Anḳūdī] –A.
[9] Bu mısrada vezin aksamaktadır.

BAYRAM, Yavuz. "*Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler*" **TURKISH STUDIES**-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN:1308-2140, (Tunca Kortantamer Özel Sayısı-II), Volume 2/4, Fall 2007, www.turkishstudies.net, DOI Number:http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.169, p.209-219.

Baytop, Turhan-Kurnaz, Cemal. "Lâle", **TDVİA**, Ankara 2003, s. 79-81.

Esrar Dede. **Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye**, Haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

GÖKYAY, Orhan Şaik. "*Divan Edebiyatında Çiçekler I-II-II*" **Güçlük Nerede? Seçme Makaleler 3**, İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 55-110.

HAKVERDİOĞLU, Metin. "*Lâle Devri ve Lâle İsimleri*" **TURKISH STUDIES**-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN:1308-2140, (Fahrettin Kırzıoğlu Armağanı), Volume 3/4, Summer 2008,www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.374, p.472-498.

KESKİN, Neslihan Koç. "*Şükûfe-perest Bir Osmanlı Ali Çelebi ve Şükûfe-nâmesi"* **Gazi Türkiyat, Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Ankara, Bahar 2011, Sayı 8, s.257-284.

Mehmed Fennî. **Tuhfetü'l-İhvân**, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu No: 161.

Mehmed Fennî. **Tuhfetü'l-İhvân**, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuru Osmaniye Koleksiyonu No: 3704.

Mehmed Siraceddin. **Mecma'-ı Şuarâ ve Tezkire-i Üdebâ**, Haz. Mehmet Arslan, Sivas 1994.

ÖNAL, Sevda. "*Klasik Türk Edebiyatında Lâle ve Edebî Bir Tür Örneği Olarak Lâle Şiirleri*" **TURKISH STUDIES**-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN:1308-2140, (Klasik Türk Edebiyatı, Prof. Dr. Meserret Diriöz Hatırasına), Volume 2/4, Winter 2009,www.turkishstudies.net, DOI Number:http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.652, p.878-895.

ÖZTOPRAK, Nihat. "*Fennî ve İzzet Efendi'nin Sâhilnâmelerinde İstanbul*", **Üsküdar Sempozyumu C.II**, İstanbul 2005, s.11-27.

Sâlim. **Tezkiretü'ş-Şuarâ**, Haz. Adnan İnce, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2005.

TANSEL, Fevziye A. "*Dîvân Şairlerimizden Fennî'nin Boğaziçi Kıyılarını Canlandıran Mesnevisi: Sâhil-nâme*", **Belleten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976, s.331-346.

POLAT, Nazım Hikmet. "*Meşhur Eski Çiçek Meraklılarından Fennî Mehmed Çelebi*", **Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine, Cevat Rüştü'den bir Güldeste**, Kitabevi Yay., İstanbul 2001, s.267-271.

YILMAZ, Fatma Büyükkarcı. "*Risâle-i Takvîm-i Lâle*" **Journal of Turkish Studies, Türklük Bilgisi Araştırmaları** Volume 24/III, Agâh Sırrı Levend Hâtıra Sayısı, Harvard 2000, s.81-127.